

Historia miecza japońskiego

Miecz japoński uchodzi za jeden z najbardziej znanych symboli Japonii. Jednakże z racji swojej charakterystycznej budowy nie powinien być określany mianem miecza, a szabli. Aczkolwiek na całym świecie stosuje się potoczne określenie katana. Jest to broń o niezwyklej historii, która kształtuje kulturę i tożsamość Japonii. Katana, spośród innych typów szabli japońskich, takich jak tachi, o-dachi (no-dachi) czy gunto, była nie tylko narzędziem walki, ale także symbolem prestiżu, honoru oraz pozycji społecznej. Japońskie szable wykraczały daleko poza zwykłą funkcję bojową, ponieważ stanowiły nieodzowny element ceremoniałów. Była to dusza samuraja, z którą wojownik nigdy się nie rozstawał i zawsze ją pielęgnował. Wojownik z racji przywiązania do swojego ostrza nadawał mu specjalne imię (np. Kusanagi no tsurugi – miecz trawy lub Kogitsune-maru – mały lis). Katany były także dziełami sztuki kowalskiej, których produkcja stała się jednym z największych osiągnięć w rzemiośle.

Technologia i produkcja

Wytwarzanie katany to skomplikowany proces, który wymaga ogromnej wiedzy, doświadczenia i precyzyjnego rzemiosła. Aby wykonać katanę, kowale stosowali specjalną technikę, której celem było połączenie twardości i elastyczności w jednym ostrzu. Jednym z takich kowali był Masamune, który zasłynął z innowacyjnej technologii łączenia stali miękkiej (shigane) i twardej (kawagane). Ze stali miękkiej, wykuwano rdzeń otoczony stalą twardą. W procesie przetapiania tych materiałów w piecu tatara powstaje specjalna stal zwana tamahagane. Ostrze musiało być twarde i odporne na uszkodzenia, by wbić się newralgiczne fragmenty zbroi lub przeciąć człowieka. Jednocześnie musiało być elastyczne, by nie łamało się podczas walki. Tak wykuta głownia nie łamała się nawet przy najbardziej zaciętej walce.

Po zakończeniu procesu wytworzenia stali kowal na wykutą głownię, od strony ostrza, nakładał specjalną glinę. Nadawał w ten sposób wzór hamonu. Hamonem nazywamy falującą lub prostą linię, która jest tworzona w wyniku hartowania ostrza. Następnie wypalał głownię w piecu i poddawał hartowaniu. Podczas takiej obróbki katana potrafiła pęknąć. Wtedy nadłamana głownia nie nadawała się na ostrze szabli i była przerabiana np. na wakizashi lub tanto. Po udanej fazie hartowania kowal przystępował do

polerowania i ostrzenia głowni. Było to bardzo czasochłonne, ale niezwykle ważne, aby wydobyć ze stali jej piękno i charakter.

Przemiany japońskiego miecza z podziałem na okresy historyczne:

Yamato (300–550)

Wtedy przypisuje się początki powstania państwa japońskiego. Na podstawie wykopalisk archeologicznych wiadomo, że w tym okresie pierwsze miecze miały prosty kształt. Wykonane były z brązu i miały charakter dekoracyjny. Do walki była wykorzystywana broń drzewcowa i łuki.

Nara (710-794)

W tym okresie pojawiły się pierwsze miecze, które zostały przywiezione z Chin. Miały prostą głownię i były ostrzone tylko z jednej strony, a nazywały się chokuto. Miecze z tego okresu głównie miały charakter dekoracyjny oraz ceremonialny. Dla porównania miecze koreańskie w tym okresie też były proste, ale obosieczne. Na przełomie okresu Nara i Heian (koniec VIII wieku) zostaje wprowadzona bardzo znacząca zmiana w produkcji tych mieczy. Dotychczasowe miecze miały płaskie boki (tzw. hirazukuri), dlatego mogły być łamliwe i mało skuteczne w zwarcu bojowym. Wprowadzona zmiana polegała na tym, że pogrubiono boki głowni, wprowadzając boczną krawędź tzw. shinoji. Ta niezwykle istotna zmiana konstrukcyjna przetrwała po dziś dzień.

W tym okresie również niektórzy Japońscy kowale rozpoczęli produkcję wyraźnie zakrzywionych głowni, które nosiły nazwę Tachi. Chokuto i tachi były produkowane ze stali i były noszone przy lewym boku, na rapciach przyczepionych do pasa. Zawieszony były zawsze ostrzem skierowanym do dołu. Od tego momentu warto zwrócić uwagę, że zakrzywiona głownia ostrzona jednostronnie powinna nosić miano szabli. Kolejną istotną cechą Tachi jest umieszczanie nazwiska kowala po stronie zewnętrznej trzpienia tj. stronie miecza nieprzylegającego do ciała samuraja. Pod koniec epoki Nara została opanowana technologia skuwania głowni ze stali o różnych stopniach twardości.

Heian (794-1185)

Jest to początek tworzenia się nowej warstwy społecznej zwanej bushi, czyli wojowników-samurajów. Do tej klasy należeli również ronini (samuraje bez pana, którzy utrzymywali się z drobnych zleceń) oraz mnisi-wojownicy (żyjący z podarunków wiernych i własnych upraw). Samuraje byli odpowiednikiem polskiej szlachty (z pewnymi wyjątkami). Po dziś dzień nazwa „bushi” jest tożsama z nazwą „samuraj”. Słowo samuraj pochodzi od czasownika „saburau” czyli służyć. Samuraje służyli możnym kraju kwitnącej wiśni i służyli przede wszystkim umiejętnością walki. Byli to ludzie bez żadnej profesji i bez majątku (to jest istotna różnica w porównaniu do polskiej szlachty). To pozwalało im na życie bez większych trosk materialnych. Ich głównym celem było doskonalenie się w fechtunku. Poświęcali całe dnie na treningi oraz pielęgnację swoich broni. Służyli na dworach tych, którzy mogli im zapewnić egzystencję. Stanowili nie tylko prywatne armie głów największych rodów, ale też funkcję osobistych ochroniarzy, specjalnych posłańców, negocjatorów, wywiadowców, itp.

W tym okresie toczyły się nieustanne potyczki między rodem Taira i Minamoto. Wiele lat wojen spowodowało dalszy rozwój szabli japońskiej i broni używanej w trakcie jazdy konno. Naturalnie powinna ona spełniać inne funkcji niż broń używana przez piechotę. Poza grubością głowni w linii shinoji, znacząco zaczęła zmieniać się też szerokość głowni przy gardzie (motohaba) w stosunku do szerokości przy sztychu (sakihaba), która staje się wyraźnie mniejsza. Zmniejsza się również sori (krzywizna głowni - wyznacza ją największa odległość pomiędzy mune, a odcinkiem łączącym wierzchołek tępej strony szabli z progiem przy rękojeści).

Kamakura (1185-1333)

Wojna domowa pomiędzy różnymi klanami spowodowała ogromne zapotrzebowanie na broń. Broń biała była produkowana na masową skalę, co spowodowało obniżenie jakości. Ale z drugiej strony nieustanne walki wymusiły na kowalach produkowanie możliwie najskuteczniejszej broni. W tym przypadku każdy element głowni, taki jak np. długość ostrza, waga, długość rękojeści, długość sztychu, miała ogromne znaczenie. Doprowadziło to do ulepszeń na takim poziomie, że dało to samurajom niemal

niezwyciężoną broń sieczną. Honor, duma, stoicyzm, waleczność samuraja i doskonała broń, stworzyły niemal niezwyciężoną maszynę do zabijania. Szczyt osiągnięć, zarówno ilościowych jak i jakościowych w produkcji szabli, przypada na ok. 1300 rok.

W XIII wieku dwa odparte najazdy Mongołów na Japonię spowodowały diametralne zmiany w strategii walki samurajów. Japończycy poznali zupełnie inne sposoby walki i inną broń. Wyciągnęli z tego bardzo trafne wnioski. Odstąpiono od widowiskowych pojedynków jeden na jeden i zaczęto tworzyć oddziały, które miały ściśle określone cele taktyczne wyznaczone przez dowódcę. Dotyczyło to zarówno łuczników, piechoty i kawalerii. Okres ten jest oceniany przez historyków jako Złoty Wiek dla miecza japońskiego.

Szable ze środkowego okresu Kamakury, czyli ciągle popularne tachi mają znacznie większą grubość w porównaniu z poprzednim okresem, tak samo szerokość głowni na początku i na końcu szabli zaczyna być podobna, a linia hamon nabiera pięknego, fantazyjnego kształtu znanego jako choji. Krzywizna (sori) głowni w tym okresie wynosiła 1-1,5cm i nazywała się Ko-sori.

W końcowym okresie Kamakura produkowane szable mają zbliżoną szerokość na całej długości ostrza. Bardziej widoczny staje się wydłużony sztych (kissaki), który nadaje szabli bardziej bojowy kształt. Linia shinoji zostaje przesunięta ku tylcowi (mune) głowni. Pojawiają się nowe rodzaje hartowania ostrza, takie jak gunome, notare, suguha. Ta ostania jest po dziś dzień najtrudniejsza do wykonania i uchodzi za największy arcydzieło japońskiego kowalskiego rzemiosła.

Muromachi (1333-1573)

W tym okresie szable tachi osiągnęły największą długość w swojej historii bo ponad 90cm. To właśnie one po odpowiednim skróceniu, zaczęły być pierwszymi szablami o nazwie katana (noszone ostrzem skierowanym ku górze). Głównie tachi z wcześniejszych okresów miały długość od 70 do 80cm. Sori głowni w tym okresie wynosiła 1,5-2,5cm i nosiła nazwę Chu-sori. W tym okresie rozpowszechniła się produkcja ostrzy tanto (poniżej 30,3cm długości głowni) oraz wakizashi (długość głowni pomiędzy 30,3 cm do 60,6 cm). Pod koniec okresu muromachi, cechującego się częstymi

walkami na koniach, dużą popularność zyskała uchigatana, szabla wykonana jak katana, lecz noszona ostrzem skierowanym w dół. W pojedynkach jak i w dużych zwarciach zbrojnych stosowane były głównie od 120 do 180 cm długości. Nazywane najczęściej No-dachi (O-dachi). Dla porównania wzrost przeciętnego Japończyka w tym okresie wahał się od 140 do 160cm. W Tokijskim muzeum zachowany jest eksponat o długości 250cm. Ten miecz nie służył do walki, lecz do celów ceremonialnych. No-dachi służyły przede wszystkim do starć z konnicą. Zadaniem posiadacza takiego ostrza było podcięcie pęciny konia i zwalenie przeciwnika na ziemię. No-dachi charakteryzował się dobrze wywarzoną masą oraz długością. Najbardziej znanym wojownikiem w historii Japonii posługującym się taką szablą był Sasaki Kojiro, który żył na przełomie XVI i XVII wieku. Praktyka i zamiłowanie do katan o standardowych wymiarach spowodowało, że No-dachi nie znalazło zbyt wielu wielbicieli. Prawdopodobnie było to związane z problemami wykucia takiej głowni oraz wygodnego transportu.

Azuchi-momoyama (1568-1600)

W tym okresie trzech wybitnych Japończyków postanowiło zjednoczyć całą Japonię. Byli to Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi i Tokugawa Ieyasu. Hideyoshi podczas swoich rządów wydał dekret określający kto ma prawo do noszenia szabli. Ustalił że społeczeństwo będzie podzielone na cztery kategorie: samurajów, rolników, rzemieślników i kupców (samuraje najwyżej, a kupcy najniżej). Pozbawieni prawa noszenia szabli byli wieśniacy i inne osoby niskiego stanu. Jedynie samuraj mógł nosić katanę. Samuraje w dobie pokoju byli żołnierzami w fazie spoczynku. Nie mieli innego zawodu poza „żołnierstwem” i musieli mieć inne źródło dochodu. Dla niektórych był to trudny czas. Podejmowali różne prace związane z ochroną bogatych rodów. Inni postanowili porzucić drogę wojownika, założyć rodziny i się osiedlić, zajmując się drobnym rzemiosłem. Byli też tacy którzy nadal byli żądni krwi i walki. Nie umieli poradzić sobie w czasie pokoju, stoczyli się i zostali rozbójnikami lub płatnymi zabójcami. Ale takich przypadków było stosunkowo niewiele. Jednak najlepiej mieli się pracując dla arystokracji. I właśnie u nich ponownie zajęli się rozwojem osobistym. Ćwiczyli ducha i ciało do walki. Pomagało im to wykonywać różne zlecane zadania oraz być w gotowości

w razie nadejścia zagrożenia. Większość z nich była w ten sposób zabezpieczona materialnie. Mieli też szereg przywilejów, które przetrwały prawie do XIX wieku. Do takich przywilejów należało m.in. prawo do natychmiastowej egzekucji wieśniaka lub rzemieślnika.

Edo (1603-1868)

Z początkiem tego okresu pojawiły się duże zmiany w przepisach dotyczących armii, wojskowości, praw administracyjnych i cudzoziemców. Te zmiany miały też znaczący wpływ na samurajów, którzy oprócz przywilejów zaczęli mieć wiele znaczących obowiązków. Przede wszystkim zwracano uwagę na odpowiednie wychowanie, kulturę i kształcenie. Samuraj nie tylko szkolił się w fechtunku szablą, łucznictwem oraz jeździectwem, ale też wymagano od nich ogólnej znajomości sztuki. Zgodnie z wolą shoguna samuraj musiał być bardzo sprawny w walce, musiał umieć czytać i pisać, kaligrafować, rysować, układać poematy i tworzyć wiersze.

Epoka Edo była jedną z najspokojniejszych czasów w całej Japonii. W czasie jej trwania doprowadzono do ogromnego rozkwitu w prawie wszystkich dziedzinach. Niestety wyjątkiem była produkcja i rozwój szabli japońskich. Powodem był brak konieczności jej użytku oraz wprowadzenia praw ograniczających liczbę osób, które mogły takową nosić. Jednakże wielowiekowa tradycja i przywiązanie do mieczy samurajskich sprawiły, że wśród kowali zostali tylko najlepsi. Co z kolei znacznie zwiększyło jakość produkowanych głowni. Kowale prześcigali się w dopracowywaniu zalet technicznych i detali kutych ostrzy. Dodatkowo poświęcano więcej uwagi oprawie. Sposoby wykuwania i zdobienia tsub, elementów tsuki i techniki upiększania laką pochwy dochodziły do najwyższego poziomu artyzmu. Te trendy osiągnęły swój szczyt około 1780 roku. Sori głowni w tym okresie wynosiła 2,5-3cm i nazywała się O-sori.

Duży wpływ na wykorzystywanie szabli japońskiej miała broń palna, która została przywieziona przez Portugalczyków. Szybko została zaadoptowana przez Japończyków, gdyż każdy po niewielkim przeszkoleniu potrafił się nią posługiwać. Pozwalała ona zabijać przeciwnika z większego dystansu, co dawało ogromną przewagę militarną. Mimo to

wielu Japończyków uważało ten rodzaj broni jako niehonorowy, ponieważ każdy mógł zabić kogoś z wyższych sfer bez bezpośredniego zwarcia i wyzwania na pojedynek.

Meiji (1868-1912)

Był to okres dużego rozwoju przemysłu, militaryzacji kraju oraz budowania nowoczesnej armii. Japońskim władzom zależało, aby wykazać się siłą militarną na świecie i zająć znaczącą pozycję na terenie Azji. Był to koniec dla bojowego wykorzystywania tradycyjnych szabli japońskich. Mimo to zapotrzebowanie na katany zawsze występowało, ponieważ znajdowali się w Japonii i na całym świecie ludzie którzy przywiązywali ogromy szacunek do tej perfekcyjnej, spowitej legendą broni.

Shōwa (1926-1989)

Początek okresu Shōwa dla Japonii był czasem wojen z Rosją i Chinami. Zgodnie z regulaminem wojskowym każdy oficer musiał posiadać szablę. Dlatego też rozpoczęto masową produkcję szabli o nazwie gunto. Gunto były wykonywane w produkcji taśmowej i niewiele miały wspólnego z tradycyjnym sposobem wykuwania głowni. Kształtem przypominały katany, jednakże były noszone ostrzem ku dołowi i nie posiadały śladów przekuwania. Tsuba (garda) była wytapiana z aluminium i scalana z głownią, która nawet nie posiadała hamonu. Wyjątkiem były gunto produkowane dla wysoko postawionych wojskowych i marynarki. Pochwa (saya) była najczęściej metalowa. W bogatszych wersjach była okryta jasnobrązową skórą. Na głowni przy jelcu i na wejściu do pochwy wybijane były numery seryjne miecza. Na odpowiedniku fuchi można było znaleźć sygnaturę fabryki, która w danym okresie wykuwała szablę. Gunto były traktowane z dużym szacunkiem i pełniły rolę symbolu honoru oraz oddania cesarzowi. Zgodnie z przepisami, które są powszechnie do dnia dzisiejszego, ten rodzaj szabli produkowanej w sposób fabryczny jest uznawany za broń pospolitą. Zgodnie z dekretemi z czasów II wojny światowej każde gunto, które trafi do Japonii lub zostanie ujawnione musi zostać zniszczone. Oznacza to, że gdyby kolekcjoner zza granic Japonii chciał zlecić ocenę lub konserwację takiej szabli w Japonii, to miecz zostanie skonfiskowany na granicy i zniszczony. Szacuje się, że po kapitulacji Japonii w czasie II wojny światowej

wojska amerykańskie wywiozły około 300 tysięcy takich szabli, a w Japonii zachowało się około 100 tysięcy egzemplarzy. Warto zwrócić uwagę, że nie każdy oficer szedł z szablą wykutą fabrycznie. Tysiące oficerów zabierało swoje rodzinne katany, które mogły liczyć nawet kilkaset lat. Takie głównie były przystosowywane do nowej, wojskowej oprawy i były używane w czasie wojny.

W tym okresie możemy wyróżnić następujące typy szabli japońskich:

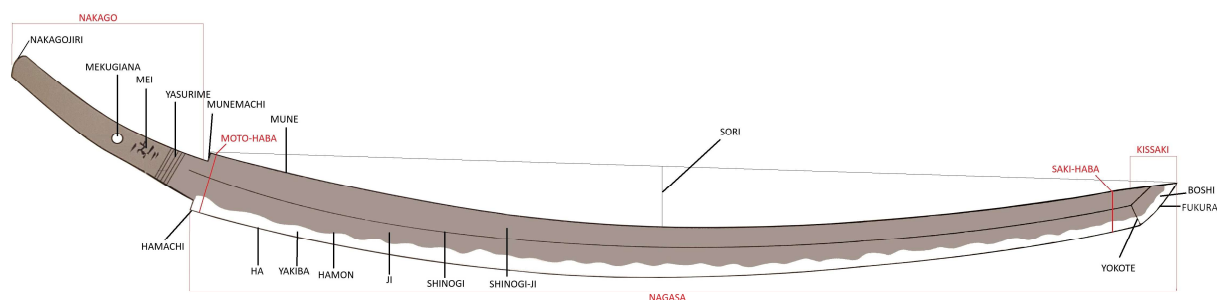
- Gendaito – produkowana w latach 1876-1953 tzw. miecze współczesne,
- Gunto – miecz wyprodukowany zgodnie z regulaminem wojskowym. Ostrze skierowane ku dołowi, noszone przy pasie na jednej rapci,
- Showato – katany wyprodukowane w okresie Shōwa (1926-1989),
- Kai-gunto – szabla wyprodukowana zgodnie z regulaminem Marynarki Wojennej. Ostrze skierowane ku dołowi i noszone przy pasie na dwóch rapciach.

Heisei/Reiwa

W obecnych czasach szabla japońska jest przedmiotem kolekcjonerskim, ale może również służyć do ćwiczeń sportowych. Najbardziej znaną dziedziną sportową, w której wykorzystywana jest szabla japońska to iaido. Iaido można przetłumaczyć jako „drogę cięcia”. Osoby praktykujące tą dziedzinę sztuk walki skupiają się przede wszystkim na aspekcie psychicznym i fizycznym tj. rozwój osobowości, odporność na stres, zwiększenie czasu reakcji i refleksu.

„Miecz” japoński jest uznawany za jeden z najlepszych i najbardziej efektywnych broni siecznych na świecie. Wyjątkowa konstrukcja, która była doskonalona przez wieki spowodowała, że jedna głównia potrafiła służyć wojownikom przez stulecia.

*„Miecz jest duszą samuraja jeżeli kto o nim zapomni lub go utraci, nie będzie mu to wybaczone”
Fragment testamentu Tokugawa Ieasu pierwszego szoguna rodu Tokugawa (1542-1616)*

Rys. 1 Opracowanie własne

Źródła:

Tanaka F. „Sztuki walki samurajów – teoria i praktyka”, wyd. Daimond Books, Bydgoszcz 2014
 Stępień S., Stępień M. „Miecz Japoński na przestrzeni wieków”, wyd. ZET, Wrocław 2011
 Yumoto J.M. „Miecz samurajski”, wyd. Daimond Books, Bydgoszcz 2004
 Hakusui I. „Miecz samurajski”, wyd. Daimond Books, Bydgoszcz 2012
 Socha H. „Miecze japońskie”, wyd. Bellona, Warszawa 2002
 Fuller R., Gregory R. „Wojskowe miecze japońskie”, wyd. Daimond Books, Bydgoszcz 2008
 Wiatrak M. „Ideologia kultu samurajskiego miecza”, wyd. NapoleonV, Oświęcim 2013

Maciej Elvis Grała